БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч.
МАРТ
11
ВТОРНИК
№ 59 (7905).

Өртээ 2 көп.

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ ХҮРЭЭЛЕҢИН КӨВҮДЕДИР

Республиканың кодээ ажыл-агыйының кол адыры — мал ажылында мурнакчыларның саны чыл келген тудум уламна өзүп турар. Ол болза хөй эътти, сүттү болгаш дүктү бүдүрерин хандырып турар, эң-не берге болгаш харысаалгалыг ажылдың кижилери-дир. Мындыг сан дыка солун болуп турар. Бир эвес, беш чыл планының баштайгы чылы болур 1966 чылда бистиң республикага 100 хойдан 100—123 чедир хураганны менди азырап доруктурган хойжуларның саны 76 турган болза, 1968 чылда 100 хойга онаалтыр 100—128 чедир хураганны алганнарның саны 102 апарган. Ынчаарда 11 хойжу бригадалар 100 хойга онаалтыр ниитизи-биле 90—109 хураганны алган, а эрткен чылын ындыг бригадалар 23 четкен. 1966 чылда бир инектен 1800—2830 литр чедир сүттү саап алган мурнакчы саанчылар 80 турган болза, оларның саны 1968 чылда 118 четкен болгаш чаңгыс инектен саап алыр сүт 3193 литр четкен. Бо саннар бистиң кижи бүрүвүстү өөртүп турар.

Мурнакчыларның саны өзүп турары эки-дир, харын. Ынчалза-даа кол чүве болза, оларның ажылының арга-дуржулгазын бүгүдеге нептередири, хожудап турарларны оларның деңнелинге чедир көдүрер дээш күженишкинниг демиселди чорудары болгай. Бо талазы-биле ажыл кайда база канчаар чоруп турарыл? Мурнакчыларның дуржулгазын нептередир ажылды эки тургусканының үлегер-чижээн Танды районнуң «Межегей» совхозтан көрүп болур. Ол ажыл-агыйның сүт-бараан фермалары сөөлгү үш чылдарның дургузунда инектен саап алыр сүттүң талазы-биле республикага бирги черни ээлеп келген. Бо дээрге таварылга эвес болбайн аан. Ында малдың уксаа шынарын экижидери, чем-суурун тургузары-биле чергелештир, мурнакчыларның арга-дуржулгазынга, саанчыларны өөрединге улуг кичээнгейни салып турар. Ынчангаш межегейжилерде бедик көргүзүглүг саанчыларның саны чыл келген тудум өзүп турар-дыр.

Ол ышкаш, Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозту чижекке ап болур. Ол ажыл-агыйда чүгле мурнакчы хойжулар эвес, харын мурнакчы хойжу бригадаларның саны база өзүп турар. Чижээ, 1966 чылда ында төрүүр 100 хойга онаалтыр 114 хураган алган чүгле чаңгыс хойжу турган болза, 1968 чылда ындыг кижилерниң саны он ажа берген. Оларның чүс хойдан алган хураганының саны 124 четкен. Ук ажыл-агыйга ынчан мурнакчы хойжу бригада чок турган болза, ам олар 4 апарган. Мурнакчы дуржулганың школазы совхозта ажылдап турар.

Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң эки эгелээшкинин база демдеглеп болур. Кодээ ажыл-агыйның мурнакчыларының дуржулгазын нептередириниң кабинеди ында организастаан болгаш тодаргай ажылдарны чорудуп турар. Кабинеттиң чөвүлелинге кодээ ажыл-агыйның янзы-бүрү тускай эртемниглерин, мурнакчыларны, экономисти болгаш инженерни киирген. Мурнакчыларның дуржулгазын өөрениринин планын ажылдап кылгаш, чөвүлел бодунуң ажылын ону ёзугаар чорудуп турар. Пропаганда чорударының техниктиг чепсектери-биле ук кабинетти дерээн болгаш мурнакчыларның арга-дуржулгазын көргүзүп турар делгелгелерни организастап турар.

Мурнакчы дуржулганы нептередириниң шак ындыг кабинеттерин, школаларын ажыл-агый бүрүзүнге тургузары, ол ажылга тускай эртемниглерни болгаш мурнакчыларны хаара тудары колхозтарның база совхозтарның партия организацияларының чугула сорулгазы болур.

Кодээ ажыл-агыйны хөгжүдери-биле партияның болгаш чазактың берип турар идиглери анаа боду-ла бистиң экономиктиг хөгжүлдевистиң быралары болу бербес болгай. Ону амыдыралга кижилер: тускай эртемниглер, бригадирлер, звено удуртукчулары, механизаторлар, бөдүүн ажыл-ишчилер боттандырып чорудар. А мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедир толээде, мурнакчы эртемниң болгаш практиканың чедиишкиннерин, мурнакчыларның дуржулгазын өөренир херек. Бригадирлерни, механизаторларны, ховужуларны, малчыннарны, өске-даа мергежилдиг кадрларны белеткээринге мурнакчы дуржулганың школазы улуг рольду ойнаар ужурлуг.

Беш чыл планының дөрткү чылында бистиң республика мал ажылының продуктуларын бүдүрерин: эътти дириг деңзи-биле—40 муң тонна, сүттү—75 муң тонна, дүктү—2800 тонна болгаш дагаа чуургаларын—20 млн. кезек чедирер ужурлуг. Ону чедип алыры чиик эвес сорулга-дыр. Ленинчи юбилейниң бүдүүзү болур бо чылын ол онаалгаларны күүседиринче бүгү күштерни болгаш курлавырларны мобилизастаары—кодээниң партия организацияларының, ажыл-агыйлар удуртукчуларының, тускай эртемниглерниң хүндүлүг хүлээлгези. Мурнакчыларның дуржулгазын ажыл-ишчилерниң ортузунга нептередири бо херекке чугула рольду ойнаар.

Мурнакчыларның дуржулгазын нептередириниң база бир хевири—социалистиг чарыш болур. Ындыг болганда, чарышты калбартыры, ажыл-ишчи бүрүзүнүң кылыр болгаш чедип алыр чүүлүн тодаргай айтыры, алдынган хүлээлгелериниң хыналдазын удаа-дараа чорудары, түңнелдин он хонуктап, азы айлап үндүрери эргежок чугула. Чарыштың түңнелдиг болурун чедип алырынга шаңнал-мактал системазын ажыглаар херек. Мурнакчы малчыннарга эзерлиг аът, эт-сеп болгаш акша бээрин практикалап турар Барыын-Хемчикте «Большевик» колхоз, Улуг-Хемде «ҮТКА 25 чылы» совхоз, Бии-Хемде «Кызыл тараачын» колхоз болгаш өске-даа чамдык ажыл-агыйлар шын кылып турарлар.

Ажыл-агыйларның аразынга дуржулга солчуруун организастаар херек. Мурнакчыларга барып, оларда ажылды канчаар тургусканын көрүп, таныжарын амдызында кошкак организастап турар. Дуржулга солчуруунуң айтырыын ажыл-агыйның удуртукчулары моон соңгаар чогуур негелдениң деңнелинче көдүрер ужурлуг.

Кодээ ажыл-ишчилерниң ортузунга политмассалыг ажылды, информацияны күштелдирери, кайда кым, чаа чүнү кылыпканын дыңнадып нептередири, мурнакчылардан өөренир чорукту организастаары, хожудап турарларны өрү тыртары, чедип алдынган чүүл-биле кызыгаарлаттынмайн, бар аргаларны үре-түңнелдиг кылдыр ажыглаары, ажыглаттынмайн турар болдунар аргаларны болгаш курлавырларны дилеп тывары—кодээниң партия организацияларының соңгаарладып болбас сорулгазы болур.

Совет кызыгаарлар ыдыктыг!

МОСКВА. (СЭТА). Совет-кыдат кызыгаарга кыдат чагырга черлериниң организастаан чөңгээзинге удурланыышкынның митингизи «Кадыр болгаш Маска» заводтуң цехтеринге болган.

Цех начальниги Н. Черный, каңнакчы А. Миронов, мастер И. Леонов, вальцовщик М. Мерзликин митингиге сөс алгаш, маоцзэдунчу чөңгээлекчилерниң үүлгедиглерин килеңнеп буруу шапкан.

Чыылганнар Төрээн чурттуң болгаш улустуң мурнунга боттарының хүлээлгезин ак сеткилдиг күүсеткен совет кызыгаарчыларга өөрүп четтиргенин илергейлээн доктаал үндүрген.

Чөңгээлерни соксадыр!

АШХАБАД. (СЭТА). Кыдат чагырга черлериниң совет кызыгаарга чөңгээ кылганынга холбаштыр удурланыышкын илергейлээриниң митингилери Туркменияның найысылалынга эрткен.

— Совет чазак кыдат улус-биле харылзааларга найыралдыг сагыш-сеткилди удуртулга болдуруп турар. Ындыг турбуже кыдат чагырга черлери ойлукчок чөңгээлерни кылып турар-дыр. Кыдат чагырга черлериниң чөңгээлиг үүлгедиглери ойтур шаптырыышкынга таваржыр болгаш шиитпирлиг хоруттурар деп, Совет чазактың медеглээнин деткип тур бис.

Ашхабадтың хевис фабриказының коллективиниң митингизинге хевисчи Огульбике Ходжаева ынчалдыр медеглээн.

Сөс алганнар совет-кыдат кызыгаарга чөңгээлер болурун соксаткан турарын негээн.

Кыдат чөңгээчилерге каргыш!

КИЕВ. (СЭТА-ның корр). Кыдат чагырга черлериниң чөңгээлиг үүлгедиглерин украин улус бистиң чуртувустуң бүгү ажылчы чоннары-биле кады каргаан. Бүгү республикада митингилер, хуралдар эртип турар.

— Бистиң Төрээн чуртувустуң кызыгаарлары ыдыктыг. Калчаалыг дуржоктарның кандыг-даа халдаашкыннарын үндезини-биле хоруурун негеп тур бис —деп, Киевтиң арматура-машина бүдүрер заводунга слесарь Д. Е. Варфоломеев чугаалаан.

Демир-бетон кылыглар бүдүрер 1 дугаар заводтуң коллективиниң митингизинге япон эжелекчилерден кыдат девискээрни хостаары дээш тулчуушкуннарның киржикчизи С. Д. Жигарёв сөс алгаш, бүдүрүлге чериниң ажылдакчылары КУР-нуң чазаанга Совет чазактың нотазын бүрүнү-биле деткип тур деп медеглээн.

Кыдат чагырга черлериниң чөңгээлеринге удурланыышкынның хуралдары, митингилери Донецкиге, Харьковка, Львовка, Луцкиге, Одессага болгаш республиканың өске-даа хоорайларынга эрткен.

ПОЛИГРАФЧЫЛАРНЫҢ КИЛЕҢИ

Республика типографиязының ажылчыннарының хөй кижи киришкен митингизи маоцзедунчу эрге-чагыргаларның совет-кыдат кызыгаарга чепсектиг чөңгээзин шиитпирлиг буруу шапкан.

СЭКП Кызыл хооркомунуң секретары эш Добромыслов кыдат кызыгаарчыларның совет кызыгаарны үреп кирип келгеш, совет кызыгаарчыларның кызыгаардан үнер дугайында негелдезинге боолаашкын-биле харылааның дугайын чыылганнарга тодаргай чугаалаан.

Ажылчын эш В. Попова митингиге чүве чугаалааш, мынча дээн:

— Кыдат эрге-чагырларның чепсектиг чөңгээзи совет кижилерниң килеңин хайындырган. Мен бодумнуң ажылдап турар цехимниң коллективиниң өмүнээзинден, кыдат эрге-чагыргаларының угаан-сарыыл чок дерзии үүлгединге удур эң шиитпирлиг удурланыышкынывысты илергейлеп тур мен.

Корректор эш З. Соболева мынча дээн:

— Кыдат эрге-чагыргаларының чепсектиг чөңгээзи бистиң совет кижилерниң чоптуг килеңнээшкинин хайындырып тур. Бо чылдың март 2-де болган чөңгээ онза кара сагыштыг болгаш кара туразында болган.

Митингиниң киржикчилери Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ленинчи даштыкы политиказын ниити-биле бир үн-биле деткээн, кыдат эрге-чагыргаларының кара сагыштыг чөңгээзинге удур килеңин илередип, бистиң Совет Төрээн чуртувустуң күчүзүн быжыглаар дээш улам эки ажылдаарын шиитпирлээн.

ТИИЛЕКЧИЛЕРГЕ — КЫЗЫЛ ТУКТАР

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели-биле ВЦСПС 1968 чылдың дургузунда мал ажылының продуктуларын бүдүрерин, белеткээрин көвүдедири, малдың, куштуң продуктулуун бедидери, мал ажылын оруагалыг сайзырадыры дээш автономнуг республикаларның, крайларның, областарның, автономнуг областарның социалистиг чарыжының түңнелдерин чугаалашкан.

Чарышка бирги черлерни соңгу-барыын зонадан Вологда область, төп зонадан Тула болгаш Ярослав областар, Волга-Вятка зоназындан Марий АССР, Поволжье зонадан Татар АССР биле Ульяновск область, Соңгу Кавказ зоназындан Ставрополь край, Барыын-Сибирь зоназындан Новосибирск область. Ыраккы Чөөн чүк зоназындан Хабаровск край, Соңгу чүк зоназындан Камчатка область алган. Чарыштың тиилекчилеринге РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели биле ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл туктарын болгаш акша шаңналдарын тывыскан.

Чарышка ийиги черлерни зоналар аайы-биле Псков, Калинин, Орёл, Рязань областар; Мордва АССР; Белгород болгаш Калуга областар; Куйбышев болгаш Пенза областар; Адыгей автономнуг область; Карел болгаш Коми АССР алган. Оларга акша шаңналдарын тывыскан.

1968 чылда мал ажылын сайзырадырынга Башкир АССР-ниң, Амур, Брянск, Волгоград, Горький, Иваново, Киров, Ленинград, Липецк, Москва, Мурманск, Омск, Оренбург, Сахалин, Тамбов, Тюмень, Челябинск областарның болгаш Еврей автономнуг областың колхоз, совхозтарының эки ажылдаанын база демдеглээн.

(СЭТА).

МУРНУУ-ДАА, СОҢГУ-ДАА ЧҮКЧЕ

Уралдың автомобиль заводунуң шууштуруундан соңгу чүкке ажылдаар кылдыр таарыштырган, баштайгы «Урал-375Б» автомашиналар бүдүп үнген. Оларны Кыдыккы Соңгу чүк районнарынче чорудуп берген. Изиг климаттыг девискээрлерге баар «Урал-375Б» машиналарны бүдүрүп үндүрериниң белеткели чоруп турар.

Мартта шириин соок үе эрткен соонда, чүгле чылый бергени-даа эвес, харын чаа чылда ажылдап эгелээниниң баштайгы чаагай түңнелдери Уралдың автомобиль бүдүрер ишчилеринге база өөрүнчүг. Бүдүрүлге чериниң коллективи ам безин пландан ажыр алды чүс муң рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрген. Кодээ ажыл-агыйга автомобильдерниң артык кезектерин бүдүрүп бээр хүлээлге чедиишкинниг күүсеттинип турар.

Урал автозаводунуң коллективи беш чылдың дөрткү чылында чорбас чери чок, аар чүък сөөртүр машиналар бүдүрүп үндүрерин эрткен чылдаазындан барык он беш хуу көвүдедир.

(СЭТА-ның корр).

ХАЙНЫККАН АЖЫЛ

Репортаж

Хыргыш чүдүрүп алыр машина-биле хап ор бис. Узун орук дургаар зоотехник Венгр Сарыгбай мээң айтырыгларымга харыылап, чугаалап чор:

— Хыргыш — өртээ чиик, малга чүгээр чем боор болур. Бис Хөлчүк деп черден он ажыг тонна чаш хыргышты кукуруза ажаар комбайн-биле кестирип, фермага чедирген бис. Хээндектеп каан, кадыг эвес хыргышты мал хөлчок чиир чүве чораан. Эң ылаңгыя бүрү чиирбейлерин. Ам бо үеде совхозтуң он дөрт ажылчыннарының база район төвүнден он хонук иштинде шефтеп келген алды комсомолчунуң кезип турары хыргыш чоон, кадыг, чемишкир эвес-тир. Ону колдуунда чадыг азы шывыг кылдыр ажыглаарга таарымчалыг. Бир эвес ону хээндектеп, өске холуксаалыг чем-биле холуй чымчадып бээр болза эки. Аргалыг болза, ону ногаан турда кезип, силостап алза, мал чииринге кончуг таарыжыр.

Чоога-Аксы (хыргыш белеткеп турар черниң ады ол) «Тес-Хем» совхозтуң төвүнден чеден ажыг километрде. Машинавыс Орукку-Шываа баар дагже үнүпкен оруктуң солагай талазынче углапты. Удатпаанда улуг-ла оваа хыргыш чанында ийи өг көстүп келди. Турлаг ол.

Шыргай аразынче кире бээрге чүгле дээр көстүр. Үш метр чыгыы узун хыргыш иштинде ажыл хайныгып турар. Кыштың соогунда ниитиниң малы дээш күш-ажылчы ээлчегде кижилер быжыг тура-соруктуг ажылдап турар. Доорзуундан үзүлгеш, ушкан хыргыштың дызырап, шылыраары, кезер чепсектиң узуксоксаал чок шалыжып дагжаары дыңналыр. Дески дош кырында хыргышты кезерде эптиг херексел кадыыр, азы чидидип каан хүүрек болур. Виктор Аракчааның одура шаапкан хыргыштарын черге дүшпейн чорда-ла эжи Сергей Ламажап бөле куспактааш, ийинче салыпты: бир «сноп» белен. А Борис Хунай-оол ону баш бурунгаар белеткеп алганы сывырындак демири-биле так кылдыр шарааш, чаңгыс черге мөөңнеп каап тур. Өске кезикчи Николай Биче-оолдуң үлүү база ында немежип тур. Олар шак ынчаар хүнде 500—600 хире снопту кылыр. Үр-даа болбаанда машина чүъгү чеде берди. Юрий Даашомбаның башкарганы. Хыргышты демги өглер чанынче чедирип, бөлер машина «шыргай» аразында дыйлагар оруктап халдып келди. Даш-оол Өөлет, Кызыл-оол Оюн шарыглыг хыргышты чүдүрүп алгаш чоруптулар. Кайы-бир черже ону чедирер дээн машиналар оон чүдүртүнүп алгаш хаптар, а чамдыкта мырыңай кезип турар черден-даа алыр-ла.

Чүдүрерде база арга херек. Оон башка орукка төктүп каар. Баштай кузовту дургаар ыяк таптап туруп салгаш, ооң соонда доора, снопторның баштары каржып, бот-боттарын баскылажып турар кылдыр чыыр. Элээн бедий бээрге, сиген бастырары ышкаш, так быжыглаптар. Эки чүдүрерге чүс чээрби хире сноп кире бээр.

Малчын Хаспааның эрги кыштаанда кажаазының адаандан суг үнүп келген. Өлек чок черде кылган чаа кажааже кежер ужурга таварышкан. Бистиң машинавыстың чүъгүн аңаа дүжүрдү. Хыргышты мал адаанга дөжээп. Маңаа ооң ажык-дузазының дугайында малчынның чугаазын дыңнадывыс.

— Шаанда Чоога-Аксы ол ынчаар байлар кыштаар турдулар. Оларның аңмежок инектери хыргыш аразынга кыштаар чүве ийин. Инек хыргыштың бажын, дөңгеликтер баштарында чыраа аразында өътту аажок чиир. Мен бодаарымга ам аңаа совхозтуң үш, дөрт чүс инээн кыштадыр болза, черле ажырбас.

Бо хүннерде совхозтуң мал чеминиң курлавырының үштүң бир кезии, азы кодаанарда чедирген база белеткээн черлеринде кажаалаттынган 470 тонна сиген, үр эвесте ажыдып инекке чиртип эгелээн 330 тонна кукуруза силозу, Өртең фермазында буска хайындырып, инек чемгерип турар саваң, холуксаалыг чемнерниң 50 тонна хирези арткан-даа болза, хыргышты мал чеминиң рационунга киирери чугула апараа, совхоз белен.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

АК-ДОВУРАКЧЫЛАРНЫ ДЕТКИВИШААН

Республикада мурнакчы бүдүрүлгелерниң бирээзи — Ак-Довурак комбинаттың ажылчыннарының болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларының беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир талазы-биле эгелекчи саналын деткивишаан, Өвүр районнуң кодээ тудугжулары боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин эрестиг күүседип турар.

Ленинчи шалыпчы чылда тудугжуларның кылыр ажылы хөй. Бо чылын күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 0,5 хуу бедидер, ниитизи-биле 209 муң рубльдиң тудуг-септелге ажылдарының планын хуусаа бетинде, декабрь 20-де күүседир, ооң иштинде 420 дөрбелчин метр чурттталга шөлүн ноябрь 1-ге чедир ажыглалга киирер. Пландан ажыр бир чурттталга бажыңы, үш машина кирер гаражты тударын хүлээлгеде бижээн.

Эрткен чылда чедип алган бедик темпини Өвүрнүң тудугжулары кудулатпайн турар. Агаар соок, тудуг материалдары чедишпес, бергелер турза-даа, тудуг бригадалары эрткен айларда багай эвес түңнелдиг ажылдаан. Ылаңгыя Донгак Стал-оолга, Моңгуш Чараш-оолга удурткан бригадаларның кежигүннери эрткен айларның планын 134—140 хуу күүсеткеннер.

Кайы-даа тудуг бригадазында мурнакчыларның саны үргүлчү өзүп турар. Тудугжулар эштер Д. Седен-оол, М. Кызыл-оол, К. Байыскылан, С. Чечек-оол болгаш оон-даа өскелер ай планын үргүлчү бүдүн чартык, ийи катап ажыр күүседип турар. Эш Д. Стал-оолга удурткан бригаданың кежигүннери коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп ат дээш демисежип турар.

Районнуң кодээ тудугжуларының коллективи орук-септелге участогунуң ажылчыннары-биле социалистиг чарыштыг. Тус-тус бригадаларның аразында чарыштың түңнелдерин үндүрүп, аңаа тиилээн бригадага шилчиир чорууур вымпелди, акша шаңналын тыпсырын чурумчуткан.

Д. ДАЛАЙ-ООЛ.

Чоннуң хүндүткели

Үлетпүр бараан магазининиң чанынга дериттир мунупкан доруг аъттыг, ногаан торгу тоннуг аныяк кыс аъдындан дүшкеш, баглап каар адагаш тыппайн ыңай-бээр көргүлей-дир. Кудумчунуң өске талазындан ооң чергези хире уругларның бирээзи эжин танааш, алгырып үнду:

— Чечек, Чечек! — Кажан келдиң, эжим?

— Аа, чүгле чаа дүшкеним бо-дур ийин.

— Чүү кончуг далашкан кижи боор сен, аъдың дери буруңайнып турар.

— Далашпайн канчаар, эжим, аалымда авам, ачамны ийилдирзин арттырып каап келдим. Мен чокка бергедей бээр улус болгай. Малчыннарның акшазын берипкен, садыгдан бодумга идик-хеп садып алза дээш келгеним бо-дур ийин.

— Садыгдан сеңээ таарыжыр хеп тыппас сен. Ооң орнунга үе-шак эрттирбейн, бистиң амыдырал хандырылга комбинадынга чагыгдан кылгаш, чана бер. Аалыңга чедирип бээр чүве болгай. Ишти дүктүгүр сапожкалар база кылып турар, өртээ 42 акша, кылып каары фабрикадан ылгалпас.

— Шынап-ла чагыгдан кылып кааш, эртежик хаптардыр—дээш, өөрү-биле кады аъдын чедип алгаш хөөрешпишаан чоруптулар.

Комбинаттың бажыңы Самагалдайның төп кудумчузунга көстүп келгенден бээр чүгле ийи чыл болган. Бо кыска хуусааның иштинде улуг, биче кижилерниң янзы-бүрү чагыгларын, чараш болгаш шынарлыг хептерни дүрген кылып берип, чоннуң сонуургалын хаара туда берген. Ында беш цех ажылдап турар. Оларның кайызындан-даа чон үзүлбес.

Даараныр цехте 13 кижи ажылдап турар. Оларның иштинден ай, квартал планын үргүлчү ажыр күүседип турар дуржулгалыг мастерлер хөй. Оларның бирээзи Чооду Дыртый-Уруг. Чүгле бо мергежилге 16 чыл ажылдаан болгаш бо хүнге чедир хөй аныяктарны мергежилинге өөреткен. Ооң өөреникчизи Роза Кунгаа ам ажылдавышаан, кежээки школаның 10 клазында өөренип турар. Коллектив Чоодуну район Совединиң депутадының кандидадынга депшиткен.

Коллектив эрткен чылын Эрзин районнуң амыдырал хандырылга комбинады-биле социалистиг чарышка тиилекчи боор үнген, республиканың комбинаттарының чарыжынга ийиги черни алган.

В. ТАРТАК.

ЧУРУКТА: Д. ЧООДУ өөреникчизи Р. КУНГАА-биле.

МУРНАКЧЫ ЭЭЛЧЕГЛЕР

Чадааның хлеб заводунуң ажылынга моон мурнуунда чылдарда четпестер хөй турган. Коллектив кежигүннери башкы Ленинниң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл болур оюнга төлептиг ужуражыр дээш ажыл-агыйынга элээн чаартылгаларны кылган болгаш беш чылдың шиитпирлиг дөрткү чылының баштайгы айларында эки түңнелдиг ажылдаан.

Ээлчег бүрүзүнүң ажылы экижээн. Ылаңгыя мастер эштер О. Моңгуш, М. Азарганчыг, А. Ондар, М. Мактын оларның ээлчеглери бүдүрүлге планын ыракта ажыр күүсеткен. Бо ээлчеглерниң ажылчыннарының быжырган хлевиниң шынары мурнукузундан көскүзү-биле экижээн.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, дериг-херекселдерни септээр, бүдүрүлгениң культуразын бедидер талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган. Хлеб быжырар цехтиң иштин ногаан, ак дозулар-биле чараштыр будаан, от салыр черни чугайлаан.

Бистиң коллектививис бо чылын пландан ажыр 5 муң рубльдиң продукциязын бүдүрер, 20 тонна одаар чүүлдү камнап алыр деп хүлээлгени алган. Одаар чүүл камнаар талазы-биле хүлээлгениң күүселдези одакчылар бистерден хамааржыр. Ынчангаш кады ажылдап турар өөрүм А. Коншин, Д. Моңгуш олар-биле коллективтиң алган хүлээлгезин ылап-ла күүседир деп дугурушкан бис.

Ч. ДОНГА,
одакчы.

ЧУРУКТА: Хову-Аксы комбинаттың тудуунда ажылдап турар мурнакчы тудугжуларның бирээзи Долан Доланович Дивии. Хүн нормазын ол үргүлчү 105 — 110 хуу күүседип турар.

М. ЛОПАТИННИҢ фотозу.

СЭКП-ниң Тыва обкомундан
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумундан
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинден

СЭКП-ниң Тыва обкому, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели Совет Эвилелиниң Маадыры, Каа-Хем районнуң «Бүрен» совхозунуң кол агроному **Василий Петрович БРАГИННИҢ** 1969 чылдың март 9-та назы-харының 43-кү чылында хенертен мөчээнинин дугайын ханы кажыдал-биле дыңнадып тур.

СЭКП-НИҢ ТЫВА ОБКОМУ
ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ
ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

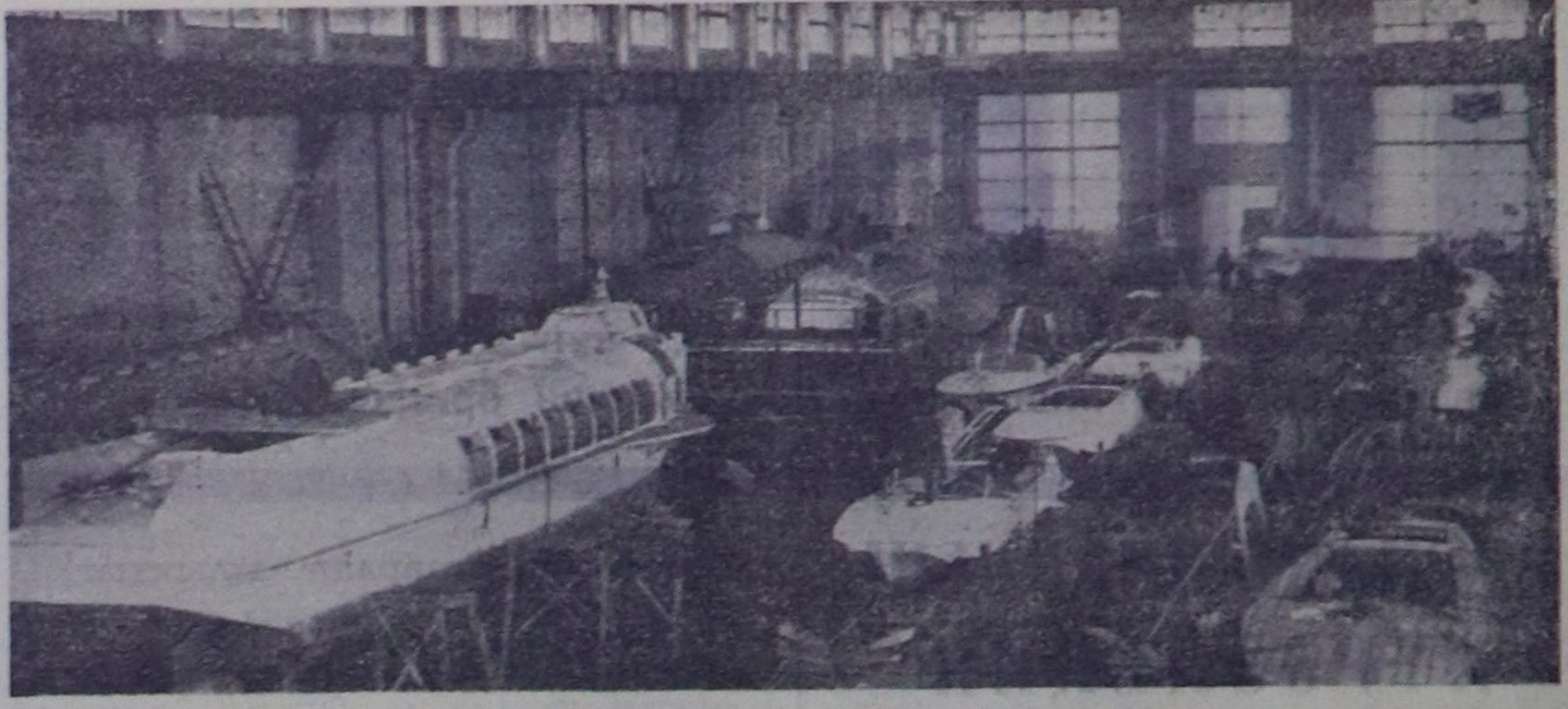

Аал амыдыралынга эдилээр соодукчулар бүдүрериниң Москва заводу чем айжаан соодар аппараттар чогаадып бүдүрер талазы-биле чурттуң кол бүдүрүлге чери болуп турар.

Бүдүрүлге чериниң коллективи 1968 чылдың планын чедиишкинниг күүсеткеш, пландан ажыр 1000 ажыг соодукчуларны бүдүрүп үндүрген. Завод бо чылын 76 муң ажыг соодукчуларны бүдүрүп үндүрер.

Эрткен чыл төнүп турда, бажыңга эдилээр, газ-биле ажылдаар, АШГ-100 деп үлегер майыктыг, чаа «Север-6» соодукчуну ол бүдүрүлге чери кылып эгелээн.

Соодукчунуң чем салыр ишкир хемчээли 100 литр, соодулга бээр салбырының ишкири 5 литр, соодулга аппарадын суг-аммиак эзилдирии-биле болгаш базышкынныг водород-биле ыштээн. Аппаратты дошталдыр доңурбас кылдыр газ кыпсыкчызы-биле чылыдар. Ооң ол дериин хоорайның газ четкизи ажылдадыр кылдыр таарыштырган, шакта чарыгдаар газы 30 ажыг литр. Соодукчуну айда ажыглаарының чарыгдалы 24 көпеек хире.

ЧУРУКТА: соодукчуларның ажылдаарының шенелде станциязында контролёр Р. Н. Исакованың хынап турары. (Солагай талада).

А. СТУЖИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

БЕЛОРУС ССР. Гомельдиң судnолар бүдүрер заводунуң тудуп тургускан теплоходтары Ленага, Иртышка, Печорага, Волгага, Днепрге, өске-даа хемнерге бо-ла көстүп чоруур.

Оң талакы чурукта: «Беларусь» теплоходтарны болгаш хем таксизи «Волганы» тудуп турары.

М. МИНКОВИЧИНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

КИЖИНИҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

Совет экономиканың хөгжүлдезиниң амгы үе-чадазы улустуң амыдырал деңнелин көдүрериниң талазынга дүрүм ёзугаар таарымчалыг чүүлдерлиг: ажылчы чоннарның боттуг орулгаларының өзүлдезиниң темпилери дүргедээн; хереглелдиң чаагай чүүлдерин хуваарының системазы сайзыраңгайжаан, чоннуң чамдык бөлүктериниң хандырылгазында четпестер ажып эртинип, хоорайда болгаш көдээде амыдыралдың байдалдары чоокшулажып орар; улустуң хереглелиниң тургузуу шынар талазы-биле экижип, чоңга эки бараанар болгаш янзы-бүрү ачы-дуза чедирилгези улам көвүдеп орар.

1.

Чечектелип орар экономиканың үндезиннериниң үндезини — национал орулганың дүрген өзүлдези болур. Совет Эвилелинде сөөлгү үеде ооң көвүдээшкининиң темпилери чайгылыш чок бедик болгаш планныг онаалгалардан ажып турар: немей өзүлде планда көрдүнген 6,8 хуунуң орнунга 7,2 хуу— эрткен чылдың түңнели ындыг болган; 7,2 хуу—беш чылдың бүгү эрткен үезиниң дургузунда чыл бүрү ортумак өзүлде-дир, ынчаарга 1969 чылдың күрүне планында ол өзүлдени 6,5 хуу кылдыр көрген.

Хереглелдиң чүүлдерин бүдүрери көвүдээниниң уламындан национал орулга база немей көвүдеп турары кайгамчык эки. Ооң ачызында чоннуң боттуг орулгалары национал орулга ышкаш база барык шак ынчаар дүрген өзүп турар.

Эрткен беш чылдың дургузунда (1961—1965 чылдар) чоннуң кижи санынга онааштыр боттуг орулгаларның немей өзүлдези 19 хуу болган. Ам үш чыл дургузунда улуг өзүлде чедип алдынган, ол чүл дээрге 1966—1970 чылдарда Директивалар-биле көрдүнген 5,3 хуунуң орнунга чыл бүрү ортумаа-биле 6,4 хуу немей өзүп турар дээни ол-дур. Немей өзүлдениң хуузу чыл бүрү улам көвүдеп бар чыдар. 1960 чылда чоннуң кижи санынга онааштыр национал орулганың немей өзүлдезиниң бир хуузу-ла амгы өртектер-биле алырга 6 рубль 63 көпеек турган болза, 1968 чылда— 10 рубль 10 көпеек болган.

Совет Эвилелинде ажыглаттынып турар бүгү национал орулганың бештиң дөрт кезии шуут чоннуң хереглелдерин хандырарынга: хууда хереглелинге, культура хандырылгазынга, чуртталга-коммунал болгаш культура-амыдырал тудуунга барып турар. Ол чүл дээрге ортумаа-биле дөрт кижилиг өг-бүле чүгле 1968 чылда безин мурнундагы орулгазынга немей 218 рубльди алган дээни ол-дур, ооң-биле соодукчуну азы телевизорну, каш-даа эжеш идиктерни болгаш трикотаж кылыгларны садып ап болур ышкажыл.

Ажылчы чоннарның материалдыг хандырылгазының дүргедээшкинин ажылчыннарга-даа, колхозчуларга-даа хамаарыштырып болур. Чижээ, сөөлгү үш чылда (1966—1968 чылдарда) ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ортумак ажыл төлевири 17,7 хуу, колхозчуларның күш-ажылының ортумак төлевири (акша болгаш продуктулар-биле кады) — 30 хуу бедээн.

Улустуң хереглел бараанnарын бүдүрүп үндүрери ажылчы чоннуң чаагай байдалын көдүреринге шиитпирлиг ужур-дузалыг. Чогум-на харын хереглел чүүлдерин бүдүрериниң темпилерин бедидери болгаш үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазын калбартыры ажылчы чоннуң хууда акша орулгаларын оларның хереглелдерин улам долдур хандырарының үндезинин болдурар арганы бээр. Сөөлгү үш чылда бисте чоңга бараанnар бүдүрүп үндүрери 28 хуу көвүдээн. Хереглелге үлетпүр продукциязының тергиин бедик өзүлдези, а ол ышкаш чоңга садыглаар бараан саарылгазының болгаш амыдыралга ачы-дуза чедирериниң хөй немей өзүлдези 1968 чылда чедип алдынган. Үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазы дөрт кижилиг өг-бүлеге онааштыр алырга 178 рубль, а чедирген ачы-дузаның хемчээли 8 рубль немей өскен.

Чуртталга тудуунуң хемчээли өзүп турар. Бир эвес 1964 чылда хоорайларга болгаш көдээ черлерге ниити ажыктыг шөлү 92,7 миллион дөрбелчин метр чаа чурттталга бажыңнарын ажыглалга киирген болза, 1968 чылда — 102 миллион ажыг дөрбелчин метр шөлдү ажыглалга киирген.

Ажылдааш тыкан орулгаларындан ажыр, хереглелдиң ниитилел фондуларындан ажылчы чоннарның хандырылгазы база чайгылыш чок өзүп орар: халас өөредилге болгаш медицина дузаламчызы, шөлээлер төлелгези, пенсиялар, стипендиялар, пособиелер, өске-даа төлелгелер болгаш чиңгелделер дугайында чугаа чорууп турары ол. 1965 чылда ол фондулардан төлелгелер болгаш чиңгелделер дөрт кижилиг өг-бүлеге ортумаа-биле 728 рубль, а чыл дургузунда немелде 80 чыгам рубль болган. А 1968 чылда төлелгелер 924 рубль, а чыл дургузунда немелде—98 рубль четкен.

Чоннуң боттуг орулгалар алыр аргаларының көвүдээшкинин СЭКП-ниң XXIII съездизиниң чурттуң экономиказын хөгжүдер талазы-биле шиитпирлерин күүседиринче угландыр Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң күженишкиннериниң үре-түңнелдиниң дугайын херечилеп турар-дыр.

Ол чедиишкиннерниң үндезини чүдел? Сөөлгү чылдарда алдынган бүгү хемчеглерни тодарадып көөр болза, ниитилел бүдүрүлгезин болгаш эртем бодалдарынга үндезилеттинген хуваалданы бүгү ажылчы чоннарның амыдырал-чурттаалгазын чаагайжыдарынга ылап чагыртан турар арганы социализм бээр дугайында В. И. Ленинниң 1918 чылда чугаалаан идеязының боттанылышкынын ол хемчеглерден илезин билип алыр бис.

Улус ажыл-агыйының пропорцияларын эртемге үндезилээринче, бүдүрүлгениң болгаш хуваалданың бүгү звеноларынга эртем-техниктиг депшилгеже, улустуң чаагай байдалын өстүрерин дүргедедир сорулга биле планнаашкынны болгаш эргелеп башкарышкынны сайзыраңгайжыдарынче ам үеде партия биле чазак онза кичээнгейни салып турар.

Бистиң чуртувуста боттандырып турар экономиктиг реформа база ол угланыышкынга бараан болуп турар. Бүдүрүлгелерниң ажылының ажыктыг болурун бедидерин ол реформа ажылчы чоннуң хууда орулгаларын көвүдедири биле шуут холбуштурып турар. Ол реформа экономиктиг хөгжүлдениң шимчедикчи күжүн күштелдирип, чоннуң чаагай чоруунга бүдүрүлгениң бериилдезин көвүдедип, ажыл-агыйның социалистиг системазының артык шынарлыын эң дээре ажыглаар арганы берип турар.

Эртемге үндезилээш, ажыл-агыйның социалистиг системазын сайзыраңгайжыдарының шиитпирлиг участоктарының бирээзи — күш-ажыл төлевирин организастаарын экижидери болур. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл төлевирин чурумчударын үлетпүрге болгаш социалистиг экономиканың өске-даа адырларынга үр үениң дургузунда план ёзугаар боттандырып келген.

1968 чылда партияның болгаш чазактың шиитпирлеринге үндезилээш, совет улустуң амыдырал байдалдарын экижидериниң улуг хемчеглерин боттандырган. Кыдыкы Соңгу Чүктүң районнарында болгаш оларга деңнештирген черлерде ажылдап турар кижилерге чиңгелделерни калбарткан. Ыракы Чөөн чүктүң болгаш Эвилелдиң Европа талазының Соңгу чүгүнүң районнарында ажыл-агыйның чамдык адырларының ажылчыннарының ажыл төлевиринге немелдени база кылган. Ажылчы чоннарга өске-даа төлелгелерни болгаш чиңгелделерни дыка калбарткан. Ол-ла бүгү хемчеглерниң түңнелинде хөй-хөй миллион ажылчы чоннарның орулгалары 6 миллиард рубль ниити түңге көвүдээн.

Барык 9 миллион кижиге— тудуг материалдарының үлетпүрүнүң ажылдакчыларынга болгаш тудугжуларга күш-ажылдың байдалдары бо чылдан эгелээш дыка экижип турар. Оларның чиик эвес ажыл-ижи аар индустрияда кижилериниинден куду төлеттинип турган болгай. Ам ол алырларда ажылчыннарның ажыл төлевири ортумаа-биле 23—25 хуу немежип турар.

Үлетпүр бүдүрүлгелерин болгаш өске-даа адырларның бүдүрүлгелериниң элээн хөй кезиин планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкинниң чаа системазынче шилчидери бо чылдың колдуунда доостур. Материалдыг деткиишкинниң фондузунга арыг орулганы шилчидип турган, бүдүрүлгелерниң ажылының ниити экономиктиг түңнелдерин барымдаалап шаңнаарының чаа системазын ажыглап турар чорук ниити ажылдап алышкынга шаңналдарның үлүүн бедидип, ажылга шылгараан ажылдакчыларны шын шаңнаар арганы берип турар. Үлетпүрге ортумак ажыл төлевириниң бүгү өзүлдезиниң 30—35 хуузун материалдыг деткиишкинниң фондузундан шаңналдарның күсели-биле боттандырар.

Көдээ ажыл-агыйга база күш-ажыл төлевири сайзыраңгайжыыр. Партияның XXIII съездизиниң, СЭКП ТК-ның март (1965 чыл) болгаш май (1966 чыл) Пленумнарының шиитпирлеринге дүүштүр колхозтарга күш-ажылдың магадылалдыг акша төлевириниң системазын чоруткан болгаш ол система быжыккан. Продукцияның алыс түңнелин барымдаалаар күш-ажылдың немелде төлевириниң депшилгелиг системазы улам улуг рольдуг болу берген, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктыг болурун ол бедидип турар. Күш-ажыл төлевириниң чаа системазы хоорайның болгаш көдээниң чонунуң амыдыралының деңнелин улам чоокшулаштырар арганы база берип турар.

Социалистиг хуваалданың системазын бүдүрүкчү күштерни хөгжүдериниң сорулгазы-биле В. И. Ленин чарылбас кылдыр холбаштырып чораан. Хуваалда дугайында чугаа чорууп турда, «чүгле чөптүг хуваар херек деп бодавайн, харын хуваалда дээрге бүдүрүүшкүннү бедидериниң методу, чепсээ, аргазы-дыр деп чүвени бодаар херек» деп ол чугаалаан.

Күш-ажыл дээш шаңналдарның амгы дүрген өзүлдези күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткенинден ооң төлевирин сырый хамаарылгалыг болдуруп турар. Күш-ажыл дээш шаңналдарның ужур-дузазы бүдүрүлгелерниң курлавырларын ажыглаарының, ажылдың продуктулуун улгаттырарының, ажылдакчыларның мергежилин бедидериниң, ажыл-агыйны камналгалыг чорударының күчүлүг быразы кылдыр улам күштелип турар.

Кижи төрелгетен хөгжүлдезиниң төөгүлүг дуржулгазын түңневишаан, марксисчи-ленинчи теория кижилерниң хереглелдериниң соксаал чок өзүлдезиниң хоойлузунуң ниитилелге амыдыралчы чугула ужур-дузалыын илереткен. Ол хоойлу дугайында Маркстың өөредиин хөгжүтпүшаан, В. И. Ленин хереглелдерниң өскерлириниң депшилгелиг бүдүжүнче, дыка бедик шынарлыг деңнелдиң хереглелдеринче шилчиишкин болурунче кичээнгейни угландырып чораан. Ол угланыышкынны В. И. Ленин «хереглелдериниң бедииринин хоойлузу» деп адаан.

Кижиниң хереглелдериниң хөгжүлдезинге чаа үе-чаданы социализм ажыткан. Оларның өзүлдези дүргедээн, чоннуң бүгү кезектерин, чурттуң бүгү районнарын хаара туткаш, бүгү-ниити болу берген; бедик шынарлыг материалдыг чаагай кежиктер, бедик культураның чүүлдери, эртем-билиг, уран чүүл, спорт хереглелдерге улуг черни ээлеп турар апарган.

Совет кижилерниң хереглелдериниң дүрген өзүлдези дүрүм ёзугаар, чүге дээрге социализмниң сорулгазынга, ооң кол экономиктиг хоойлузунга — ниитилелдиң бүгү кежигүннериниң бүрүн чаагай байдалынче болгаш бүгү талалыг хостуг сайзыралче чоокшулаашкынының угланыышкынынга дүгжүп турар.

Совет экономиканың хөгжүлдезиниң амгы үезинде чоннуң хереглелдери онза күженишкинниг өзүп турар. Аъш-чемниң эң эки хевирлери, садып алыкчының негелдезинге таарышкан хептер болгаш идиктер эң саарлыычал апарган. Культура-амыдырал бараанnарын садып алыры көвүдээн, культура болгаш амыдырал хандырылгазының янзы-бүрү чүүлдеринге негелде онза бедээн.

ССРЭ-де чоннуң кижи санынга онааштыр хлеб продуктуларны хереглээри чайгылыш чок кызырлып орар болгаш аъш-чемниң эң хоолулуг хевирлерин (эътти, сүттү, чуургаларны, чимистерни) садып алыры улам көвүдээн. Булка болгаш кондитер кылыгларының бедик сорттарын садып алыры өскен.

Белен хептерни, ылаңгыя трикотаж кылыгларны садып алыры дыка өскен. 1967 чылдыынга деңнээрге белен хептерни садып алыры 1968 чылда 12 хуу, трикотаж кылыгларны садып алыры 15 хуу көвүдээн.

Ынчалзажок бистиң чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүвүс бараанnарының ассортиментизин болгаш шынарын хереглелге дүүштүрериниң сорулгазын ам-даа долдур күүседип шыдавайн турарын демдеглезе чогуур.

Культура хереглелиниң бараанnарын бүдүрер үлетпүр база-ла негелдени долдур күүседип четтикпейн турар. 1960 чылдан 1968 чылга чедир бажың херекселин садыглаары ийи ажыг катап өскен, телевизорлар — үш ажыг катап, соодукчулар — беш ажыг катап көвүдээн. Ам чыл бүрү 3 миллион чыгам өг-бүле соодукчуларны, 4 миллион ажыг өг-бүле — хеп чуур машиналарны, барык 5 миллион өг-бүле — телевизорларны, 5 миллион өг-бүле — чадаг тергелерни, мопедтерни, мотоциклдерни болгаш мотороллерлерни садып ап турар. Ынчалзажок ол бараанnарны садып алыр күзелдиг өг-бүлелер оон-даа хөй болгай. Ажаалга кассаларында чоннуң акша-хөреңгилериниң чылдан чылче мөөңнеттинип чыдары таварылга эвес-тир. 1969 чылдың эгезинде ол хөреңгилер 32,4 миллиард рубль четкен, ол дээрге үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазының барык үш ай хемчээлинге деңдир.

Сөөлгү чылдарда садыг бүдүрүлгелерин, столоваяларны, кафелерни, ылаңгыя амыдырал хандырылгазының ательелерин тудары дыка калбарган. 1969 чылда улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң Күрүне планында үүрмектеп садыглаар бараан саарылгазын 7,5 хуу, чоңга амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын чедирер чорукту 21 хуу өстүрериниң онаалгазы көрдүнген.

Улустуң чаагай байдалының чугула участогу уруглар албан черлери болур. Оларның четкизи дүрген калбарбышаан. 1960 чылдан эгелээш уругларның доктаамал ажылдаар садтарында болгаш яслилеринде уругларның саны ийи катап көвүдээн. Уруглар албан черлерин улам ыңай хөгжүдерин 1969 чылдың планында көрген.

Дээди өөредилгениң болгаш эмчи дузаламчызының хемчээлдериниң талазы-биле Совет Эвилели делегейде бирги черни ээлеп турар. Делегейниң бүгү студентилериниң дөрттүң бир кезиинден хөйү болгаш бүгү эмчилериниң 30 чыгам хуузу бистиң чуртувуска онаажыр. ССРЭ-де өөредилгениң янзы-бүрү хевирлеринде 77 миллион кижи хаара туттунган, ындыг болганда үш кижиниң бирээзи-ле өөренип турары ол-дур. Ынчалзажок ол талазынга совет кижилерниң негелдези улам өзүп орар, ынчангаш улус өөредилгезин болгаш кадык камгалалын улам сайзыраңгайжыдары эргежок чугула.

Улус өөредилгезинге, эртемге, культурага, кадык камгалалынга, күш-культурага Күрүне бюджединиң чарыгдалдары бо чылдың планын ёзугаар ам-даа 1,3 миллиард рубль немежир болгаш 31,5 миллиард рубль чедер. Ажылчы чоннарның культуразынга болгаш медицина дузаламчызынга ынча хөй хөреңгилерни делегейде өске чаңгыс-даа күрүне чарыгдавайн турар.

Социализмниң үезинде ажылчы чоннарның ажыл-ижи-биле тургустунган ниитилел орулгазы ажылчы чоннарның боттарының хереглелдерин хандырарынга, оларның арга-мергежилдерин улам долу хөгжүдеринге база эртемниң болгаш уран чүүлдүң чедиишкин алган бүгү чүүлдерин ден эргелиг ажыглаарынга бараан болур дугайында В. И. Ленинниң эртем талазы-биле өттүр көрүүшкүнү амыдыралда ынчалдыр боттанып турар.

П. МСТИСЛАВСКИЙ,
экономика эртемнериниң доктору.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ

КЫШТАГЛААШКЫНДА ЧЕТПЕСТЕРНИ ЧАЙЛАДЫР

Районнуң улусчу контроль комитеди болгаш бөлүктери совхоз, колхозтарда ниитиниң малының байдалынга, мал чеминиң чарыгдалынга болгаш кадарчыларның хандырылгазынга хыналдаларны чорудуп, көзүлген четпестерни дүрген чайладыр хемчеглерни алырын ажыл-агыйларның удуртукчуларынга, партия, совет органнарынга, мал ажылының тускай эртемниглеринге болгаш кадарчыларга сүмелеп келген. Сөөлгү хыналдаларда кыштаглаашкында шыңгыы четпестер илерээн, совхоз, колхозтарда мал чеми эвээжээн, бар чемниң чарыгдалында учёт тургустунмаан, тургузу азыраар малдың саны көвүдеп турар апарган.

«Кызыл туг» колхозта улусчу контролёрлар хыналда чорударга, ажыл-агыйда 850 тонна сиген бар болган. Артельде 1782 баш шээр болгаш 251 баш бода малды тургузур азыраары негеттинге берген. Малга чем каап бээр кормушкалар, оңгачалар, клеткалар чамдык коданнарда кылдынмаан, чемни черге төп берип турары-биле чарыгдал көвүдээн. Бедүүн чемнерни чымчадыр хайындырбайн малга берип, чылыткан суг-биле мал суггарбайн, хар берип турар. Кадарчыларның коданнарында чаш хураганнар хүн бүрү немежип, өътка кирип турар. Сула болгаш өске-даа кадыг чемнерни чымчадыр хайындырбайн чаш хураганнарга берип турар. Колхозтуң мал эмчилери, зоотехниктери малды шын ажаап, чемгерер талазы-биле кадарчыларга сүме бербейн келген.

Торгалыгның контролёрлары «Торгалыг» совхозтуң хойжу бригадаларынга, бода мал фермаларынга хыналдаларны чорудуп, четпестерни илереткилээн. Ирбитейде хойжу бригаданың кадарчызы Дамдын малын харысалга чок кадарып турган, 73 хойну бөрүге чидирткен, Сарыг-Хөл салбырда 32 буганы азыралга тургуспааны-биле арып баксыраан. Хойжу бригадаларның коданнарында хуунуң малы кады турбушаан. Торгалыг көдээ Советтиң күүскому, совхозтуң дирекциязы ниитиниң малындан хуунуун үзер талазы-биле организастыг хемчег албайн, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүсетпейн келген. Кадарчы Натпит-оолдуң молдургалары ишти малгаш кажаага туруп келген, үш молдурганы бөрүге чидирткен. Торгалыг салбырының Кара-Тал бригадазының кадарчылары Ажы-оол, Бал-Доржу оларның хойлары хураганнап эгелезе-даа, чаш мал тургузар кажаалар мынчага чедир чылыглаттынмаан. Бал-Доржунуң коданында хорамча бар апарган.

«Коммунизмче орук» колхозта мал чеминиң чарыгдалында контроль, учёт чок, малга чем каап бээр кормушкалар кылдынмаанындан, черге төп берип турар. Хамдыттың хойжу бригадазының төвүнде кызыл-бүлүң, чунар-бажың ажылдавастаан. Бригадир Дамчат-оол малчыннарның амыдыралынга чугула черлерни ажылдадыр талазы-биле организастыг ажыл чорутпайн келген. Колхозтуң коданнарында четпестерни чайладыр талазы-биле улусчу контролёрлар элээн хемчеглерни алгылаан.

Улусчу контролёрларның чоруткан хыналдаларының түңнелин контроль органнарының, ажыл-агыйларның бригадаларының, салбырларының хуралдарынга чугаалажып көрген болгаш совхоз, колхозтарның удуртукчулары, партия организациялары, Советтерниң күүскомнары илерээн четпестерни чайладырының хемчеглерин база ап турар.

А. БАДЫРГЫ.

ЧАА ДҮРҮМ ЁЗУГААР

Каа-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң активчилериниң хуралынга СЭКП райкомунуң бюро кежигүннери, партия, комсомол организацияларының секретарьлары болгаш Советтерниң күүскомнарының даргалары киришкен. ССРЭ-де Улусчу контроль органнарының дугайында дүрүмнүң болгаш районнуң улусчу контроль органнарының сорулгазының дугайында районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы Я. Савкин илеткел кылган.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлери амыдыралда боттанып, В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болуурунга белеткелдер бүгү чуртта калбарып турар үеде улусчу контроль органнарының ажыл-чорудулгазын улам ыңай сайзыраңгайжыдарынче чугула кичээнгейни салып, ССРЭ-де Улусчу контроль органнарының дугайында дүрүмнү СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бадылааның илеткелчи болгаш санал бергеннер улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларынга улусчу контрольду күштелдиреринге чугула хемчег болганын чугаалаан. Улусчу контроль органнарының дүрүмүн амыдыралга боттандырарынче районнуң улусчу контролёрларын кыйгырган доктаалды активчилерниң хуралы хүлээп алган.

Районда улусчу контрольдуң 22 бөлүүнде болгаш 51 постузунда 650 ажыг контролёрлар ажылдап, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү-ле участоктарынга контрольду боттандырып, күрүне ужур-дузалыг чаагай херектерни кылып, партия, совет, ажыл-агый органнарынга боттуг дузаны көргүзүп турарын хурал демдеглээн. Хүн бүрүнүң хайгааралындан аңгыда, эрткен үш чылдың дургузунда улусчу контролёрлар районнуң улус ажыл-агыйынга массалыг 86 хыналда чоруткан. Районнуң совхоз, колхозтарынга болгаш бүдүрүлгелеринге 1964 чылда 48 муң рубльдиң дерилгелери ажыглал чок чыткан болза, 1965 чылдың дургузунда 13 муң рубльдиң дериг-херекселдерин ажыглалга киирген. Улусчу контролёрларның хыналдаларының түңнелинде 1966 чылдан бээр ажыглал чок чыдар дерилгелер ажыл-агыйларда көзүлбестээн.

Районнуң улусчу контроль органнарының ажылынче партия организациялары, чер-чер Советтериниң күүскомнары чогуур кичээнгейни салып, контрольду дээштиг болдурар талазы-биле партийжи удуртулганы экижиткен. Партия организацияларының секретарьларының оралакчылары он сес кижи улусчу контроль бөлүктериниң даргаларында ажылдап турар. «Октябрь 14 чылы» колхозта, «Совет Тыва», «Бурунгаар» совхозтарда улусчу контроль бөлүктериниң даргалары М. Елисеев, В. Намзын, Д. Барымаа олар ажыл-агыйларның участоктарынга хыналдаларны доктаамал чорудуп, илерээн четпестерни чайладырының хемчеглерин ап келген.

Районнуң улусчу контроль органнарының ажылында четпестерни хурал айыткан. Районда «Комсомолчу прожекторларда» бактаап турар 350 ажыг аныяктар-биле улусчу контролёрлар четпес харылзаа тудуп, арга-сүме солушпайн турар. ССРЭ-де Улусчу контроль органнарының дугайында дүрүмнү ёзугаар районнуң улусчу контроль органнарының ажыл-чорудулгазын сайзыраңгайжыдып, районнуң улус ажыл-агыйынга контрольду улам күштелдирер ужурлуг. Районнуң улусчу контролёрлары амгы үеде кыштаглаашкынче, часкы хову ажылынга белеткелдерже кол күштү угландырган.

Ш. СЕРЭЭДАР.

КАНДИДАТТАР СОҢГУКЧУЛАРЫ-БИЛЕ УЖУРАШКАН

Баян-Кол суурга Улуг-Хем район Совединге депутатка кандидаттар Н. М. Марьева, М. Ч. Шогжал, Л. Ч. Бегзи, С. С. Данчай-оол олар боттарының соңгукчулары-биле ужурашкан. Бүзүреттиргеннер Седип, А. Темир-оол, О. Сат олар кандидаттарның ажыл-амыдыралын соңгукчуларга таныштырган. Санал берген соңгукчулар кандидаттарга боттарының чагыын берген.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

СОҢГУКЧУЛАР-БИЛЕ ЧУГАА

Бай-Тайга районнуң Шуй кадыкшыдылга школазының коллективи кожазы «Мурнакчы» колхозтуң даргазы, хоочун коммунист Х. Кудурукпайны ында көдээ Советтиң депутадының кандидадынга депшиткен.

Ол эрткен неделяда соңгукчулар-биле ужурашкан.

Санал бергеннер боттарының чагыгларын берип тура, депутаттың кандидады дээш бадылаашкынны бээринче соңгукчуларны кыйгырган.

Школа директору эш Т. Дары-Сүрүн келир өөредилге чылынга чедир база бир чаа интернаттың тудуун ажыглалга киирер болгаш одаар ыяш сөөртүр дугайында чагыгларны берген.

Эш Кудурукпай сөс алгаш, соңгукчуларның мурнунга өөрүп четтиргенин илеретпишаан, соңгукчуларның берген чагыгларын күүседир дээш, бодумнуң бүгү күжүмнү, мергежилимни бээр мен деп чугаалаан.

А. ТАВА.

Бо чурукта Руфина Протоньевна Крылова Хову-Аксында ТЭЦ-тиң химия цегиниң лаборантызы, сугнуң холуксаалыг составын анализтер ажылдап турар. Ажыл соонда ажылчын аныяктарның кежээки школазында өөренип турар. Ажылынга-даа, өөредилгезинге-даа кызымак боорга, ону коллективте аажок хүндүлеп турар.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.